

Beata WALCZAK

Mediacja w sprawach karnych

1. Europejskie standardy, tło porównawcze

Polubowne rozwiązywanie sporów posiada coraz większą popularność zarówno w Europie, jak i na świecie. Na zastosowanie w Europie alternatywnych metod rozwiązywania sporów znaczący wpływ miała polityka Unii Europejskiej i Rada Europy. Chodzi głównie o to, aby dowieść słuszności zamiany sprawiedliwości karnej na sprawiedliwość naprawczą, której częścią jest mediacja¹. Rezultatem tych działań są akty prawne stanowiące podstawy prawne dla procedury mediacyjnej².

W marcu 2001 roku Rada Unii Europejskiej przyjęła i opublikowała ramową decyzję dotyczącą statusu ofiar przestępstw w postępowaniu karnym³. W art. 10 tej decyzji sformułowano zalecenia dotyczące rozwoju instytucji mediacji w postępowaniu karnym: „każde Państwo Członkowskie dąży do promowania me-

¹ E. Bieńkowska, O unormowaniu mediacji w sprawach karnych, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 1, s. 23.

² Decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym (2001/220/WSiSW), Rekomendacje Komitetu Ministrów Rady Europy : Rekomendacja nr R (83) 7 w sprawie udziału społeczeństwa w polityce wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych; Rekomendacja nr R (85) 11 w sprawie pozycji ofiary w prawie karnym materialnym i procesowym; Rekomendacja nr R (87) 18 w sprawie uproszczenia wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych; Rekomendacja nr R (87) 20 w sprawie reakcji społecznej na przestępczość nieletnich; Rekomendacja nr R (88) 6 w sprawie reakcji społecznych na przestępstwo; Rekomendacja nr R (92) 16 w sprawie reguł europejskich w odniesieniu do sankcji i środków stosowanych w społeczności lokalnej; Rekomendacja nr R (92) 17 w sprawie zgodności w orzekaniu; Rekomendacja nr R (95) 12 w sprawie zarządzania wymiarem sprawiedliwości w sprawach karnych; Rekomendacja nr R (99) 19 w sprawie mediacji w sprawach karnych; Rekomendacja nr R (2006) 8 w sprawie pomocy dla ofiar przestępstw.

³ Decyzja Ramowa Rady z dnia 15 marca 2001 r. w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym (2001/220/WSiSW).

diacji w sprawach karnych w odniesieniu do przestępstw, dla których uzna taki środek za właściwy. Każde Państwo Członkowskie zapewnia, aby wszelkie porozumienia między ofiarą, a przestępcą osiągnięte w toku takiej mediacji w sprawach karnych mogły zostać uwzględnione”.

Przepisy decyzji ramowej Rady UE definiują pojęcie mediacji odnoszącej się do spraw karnych. Mediacja w sprawach karnych powinna być rozumiana jako prowadzone przez kompetentną osobę poszukiwanie, przed lub w trakcie postępowania karnego, rozwiązania wynegocjowanego między ofiarą, a sprawcą przestępstwa (art. 1 e).

Odpowiednie poszanowanie godności człowieka, jak również uwzględnienie praw i interesów prawnych zapewnia ofiarom państwo (art. 2 Decyzji). Z treści Decyzji ramowej wynika, że pokrzywdzony i sprawca muszą mieć prawo do spotkania się lub pośredniego komunikowania oraz omawiania między sobą odpowiedniego naprawienia szkody. Natomiast w art. 9 Decyzji ramowej wskazano, iż państwa członkowskie zobowiązane są do zapewnienia ofiarom sposobności uzyskania, w trakcie postępowania karnego, decyzji o kompensacji ze strony sprawcy.

Podstawowe standardy mediacji w sprawach karnych zostały zawarte w Rekomendacji nr R(99)19 Komitetu Ministrów Rady Europy dla Państw Członkowskich o mediacji w sprawach karnych z dnia 15 września 1999 r.⁴ Również zawiera ona definicję mediacji w sprawach karnych „mediacja jest to proces w którym ofierze i sprawcy daje się możliwość, dobrowolnie aktywnego uczestniczenia w rozwiązywaniu problemów powstałych wskutek przestępstwa – przy pomocy bezstronnej osoby trzeciej lub mediatora”.

Ponadto, podstawowym postulatem i wnioskiem tej Rekomendacji jest jak najszersze propagowanie idei sprawiedliwości naprawczej oraz związana z tym szeroka edukacja społeczna. Mediacja według treści Rekomendacji może wpłynąć na zwiększenie świadomości, zarówno roli jednostek, jak i społeczeństwa w zapobieganiu przestępczości. W Rekomendacji zawarte są także podstawowe standardy mediacji w sprawach karnych⁵.

W mediacji mogą uczestniczyć osoby, które samodzielnie podejmują decyzje i są odpowiedzialne za dokonanie zawartych porozumień. Jeśli jedna ze stron nie jest w stanie pojąć sensu mediacji np. z powodu uzależnienia od alkoholu czy narkotyków to jest ona niemożliwa. Nie jest konieczne również przyznanie się sprawcy do winy⁶.

W Rekomendacjach przedstawiono zalecenia, które powinny być absolutnie przestrzegane. Mieszczą one zasady postępowania mediacyjnego. Pierwsza z za-

⁴ Rekomendacja nr R(99)19 Komitetu Ministrów Rady Europy dla Państw Członkowskich o mediacji w sprawach karnych z dnia 15 września 1999 r.

⁵ A. Rękas, Mediacja w krajach UE i w Polsce, Biuletyn Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, Warszawa 2003, s. 16.

⁶ A. Rękas, Mediacja w krajach UE..., s. 17.

sąd, dotyczy każdego etapu postępowania mediacyjnego jest to dobrowolność. Najważniejszy warunek właściwego prowadzenia mediacji to dobrowolny udział stron. Mediator przed rozpoczęciem sesji powinien uzyskać od stron dobrowolną zgodę na przeprowadzenie mediacji. Zadaniem jest podtrzymywanie i ułatwianie przebiegu negocjacji bez narzucania własnych poglądów i rozwiązań konfliktu. Na każdym etapie postępowania mediacyjnego strony mają prawo do wycofania się. Mediacja może być przeprowadzona na podstawie umowy mediacyjnej, lub mediacji sądowej, w której sąd kieruje sprawę do mediacji i wyznacza mediatora. Kolejna zasada to poufność zgodnie z nią mediator jest zobowiązany do respektowania poufnego charakteru postępowania mediacyjnego, chyba, że strony wyraźnie tego nie chcą. Bezstronność to kolejna z zasad, mediator pomaga stronom w osiąganiu korzyści i uczestniczeniu w mediacji. Mediator nie może zajmować stanowiska w kwestii winy. Jego obowiązkiem jest nadzór nad stronami, aby czuły się bezpiecznie i odnosiły do siebie z szacunkiem. Następną z zasad to neutralność. Oznacza ona, że mediator nie może narzucać stronom własnych rozwiązań, nawet jeżeli jest przekonany że są najlepsze dla obu stron. Strony mają również prawo akceptowania mediatora – zasada akceptowalności⁷.

Instytucja mediacji dobrze funkcjonuje w takich krajach jak Niemcy, Austria, Francja, Holandia, Szwecja, Belgia, Wielka Brytania (Anglia/Walia), Norwegia, Grecja, Finlandia, Słowenia, Czechy. W każdym z nich rozwija się indywidualnie, uwzględniając warunki, tradycje, krajowy porządek prawny⁸.

Każde z państw wypracowało swój model prowadzenia postępowania mediacyjnego. Eksperymenty mediacyjne we Francji zainicjowały zarówno władze sądowe i policyjne, jak i niezależne stowarzyszenia. W Niemczech w odniesieniu do niektórych drobnych przestępstw, oskarżenie wniesione przez ofiarę rozpoznawane jest dopiero po próbie pojednania. W Grecji prowadzi się czasami pojednawstwo w sądzie, co powoduje odstąpienie od sprawy. W Islandii mediacja może mieć miejsce na szczeblu postępowania policyjnego lub przed oskarżycielem publicznym albo w komitetach ds. ochrony dziecka. W Holandii organizowane są eksperymenty mediacyjne przez służby probacyjne. W Norwegii prowadzi się eksperymenty mediacyjne w odniesieniu do sprawców, którzy dopuścili się przestępstwa nie zagrożonego karą więzienia. W Szwecji działa program mediacyjny w Sztokholmie. W Szwajcarii czasami podejmowane są próby tworzenia pojednawstwa przez służby konsultacyjne dla ofiar⁹.

Europejski postęp mediacji odbywa się w większości w sposób nierównomierny. Występuje również duża różnorodność pomiędzy modelami istniejącymi w różnych krajach członkowskich.

⁷ B. Bieńkowska, *Mediacja w polskim prawie karnym*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 4–5.

⁸ A. Rękas, *Mediacja w krajach UE...*, s. 20.

⁹ Tamże, s. 22.

W Zjednoczonym Królestwie dominuje model mediacji między sprawcą a ofiarą przestępstwa, ale jest tam duża różnorodność stosowanych programów i modeli. System prawny Zjednoczonego Królestwa zezwala na coraz szersze zaangażowanie społeczności¹⁰.

Ustawodawstwo hiszpańskie w sposób niewątpliwy dopuszcza m.in. mediację w sprawach z zakresu karnego. Celem mediacji w zakresie prawa karnego jest, z jednej strony, działanie na rzecz resocjalizacji agresora jak również z drugiej strony, wynagrodzenie szkód ofierze. W sprawach dotyczących procesów dorosłych, mediacja nie jest uregulowana. Jej podstawy zawarte są w rozporządzeniach dotyczących sądownictwa karnego i proceduralnego, które pozwalają na doprowadzenie do ugody i zmniejszenie kary dzięki naprawie szkód, jak również w przepisach międzynarodowych. Zwyczajowo, mediacja urzeczywistniana jest w przypadku przestępstw mniej poważnych, takich jak zaniedbania, ale można ją także stosować w procesach dotyczących przestępstw, jeśli okoliczności są korzystne. W sprawach karnych komunikuje się z agresorem, a jeżeli ten się zgodzi, nawiązuje się kontakt z ofiarą w celu zapoczątkowania mediacji¹¹.

W Wielkim Księstwie Luksemburga mediacja jest dopuszczalna m.in. w sprawach karnych. Korzystanie z mediacji jest dobrowolne. Mediatorów nie obowiązują przepisy szczególne ani kodeks postępowania. Mediacja podlega opłacie uzgodnionej pomiędzy prywatnym mediatorem a stronami sporu¹².

W Portugalii przyjęto środki publiczne mające na celu zwiększenie korzystania z systemów mediacji publicznej m.in. w sprawach karnych. Mediacja w sprawach karnych jest zorganizowana w ramach odrębnych struktur – posiada własne ramy prawne i wytyczne dotyczące metod prowadzenia mediacji. Usługi w jej zakresie świadczą mediatorzy specjalizujący się w danej dziedzinie. Istnieje tam centralny organ rządowy odpowiedzialny za regulowanie działalności w dziedzinie mediacji. Jest to Urząd ds. Alternatywnego Rozwiązywania Sporów (GRAL) – wydział portugalskiego Ministerstwa Sprawiedliwości. Za postępowanie mediacyjne prowadzone z inicjatywy sądu, nie pobiera się żadnych kosztów. W sytuacji, gdy mediacja odbywa się z inicjatywy stron, koszty ponosi każda ze stron. Jeżeli chodzi o mediację w sprawach karnych koszty te wynoszą 50 EUR na każdą ze stron. W sytuacji, gdy strony zobowiązane do uiszczenia opłat związanych z postępowaniem mediacyjnym, znajdują się w trudnej sytuacji materialnej, mogą skorzystać z pomocy prawnej i złożyć wnioski o zwolnienie z opłat¹³.

¹⁰ Tłumaczenie Rekomendacji Nr R (99) 19 prof. dr hab. Ewy Bieńkowskiej; komentarz: Archiwum Kryminologii, Warszawa 1999–2000, Tom XXV, s. 6–7.

¹¹ Mediacja w państwach członkowskich – Hiszpania, https://ejustice.europa.eu/content_mediation_in_member_states, stan na dzień 10.01.2013 r.

¹² Mediacja w państwach członkowskich – Luksemburg, https://ejustice.europa.eu/content_mediation_in_member_states, stan na dzień 10.01.2013 r.

¹³ Mediacja w państwach członkowskich – Portugalia, <https://ejustice.europa.eu>, stan na dzień 10.01.2013 r.

Za Ogólne zarządzanie, wytyczne i nadzór w sprawach dotyczących mediacji karnych w Finlandii odpowiada Ministerstwo Spraw Społecznych. W sprawach tych istnieje tam szczególna procedura mediacji. Postępowanie pojednawcze może być prowadzone pomiędzy stronami, które wyrażą na to zgodę jak również są zdolne zrozumieć jego znaczenie oraz rozwiązania, do których ma ono doprowadzić. Krajowy Instytut Zdrowia i Opieki Społecznej (THL) przetwarza dane statystyczne na temat mediacji w sprawach karnych działalności w dziedzinie mediacji oraz prowadzi badania w tym zakresie, jak również koordynuje wysiłki na rzecz rozwoju tej dziedziny. Mediacja w sprawach karnych jest świadczona bezpłatnie. Ofiara przestępstwa i sprawcy za pośrednictwem bezstronnego mediatora mają szansę omówić kwestię strat moralnych i szkód materialnych poniesionych przez ofiarę jak również zawrzeć ugodę w sprawie środków zadośćuczynienia¹⁴.

Z doświadczeń państw Europy wynika, że „strony procesu mediacyjnego rzadko wracają na drogę sądową. Wiele sporów udaje się rozwiązać w atmosferze spokojnej, rzeczowej dyskusji, gdzie jest czas na przedstawienie własnego punktu widzenia sprawy, jak również zastanowienie się nad tym, jak może być ona rozwiązana w sposób zadowalający obie strony konfliktu”¹⁵.

2. Pojęcie, geneza i przyczyny wprowadzenia do polskiego prawa

Zdaniem wielu ekspertów mediacja jest najskuteczniejszą metodą rozwiązywania konfliktów. Sprawy sporne pomiędzy pokrzywdzonym i sprawcą rozwiązywane są ugodowo, szybciej niż w postępowaniu sądowym i wymagają mniejszych kosztów. Należy zgodzić się z poglądem, że dla załatwiania sporów sąd powinien być ostatecznością¹⁶.

„Mediacja jako fenomen społeczny i szczególny rodzaj działalności człowieka nie daje się łatwo uchwycić w ramy definicyjne”¹⁷. Dotychczas brak jest jednolitej definicji normatywnej w prawie międzynarodowym i legislacjach krajowych¹⁸. Kodeks karny jak również Kodeks postępowania karnego nie definiuje pojęcia mediacji w sprawach karnych.

¹⁴ Mediacja w państwach członkowskich – Finlandia, <https://ejustice.europa.eu>, stan na dzień 10.01.2013 r.

¹⁵ I. Orłowska, Czy tylko mediacja między sprawcą a ofiarą, „Mediator” nr 20, 1/2202, s. 42.

¹⁶ A. Krawczyk, Mediacja jako metoda rozwiązywania sporów, [w:] A. Gomółka, M. Kądziela, Bezpieczny świat wielu kultur i narodów, Będzin 2011, s. 122.

¹⁷ E. Murzyńska, R. Morek, Mediacje w teorii i praktyce, Warszawa 2009, s. 15.

¹⁸ S. Piekowski, Mediacja w sprawach gospodarczych, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 3.

Warto przytoczyć pojęcie mediacji w sprawach karnych jakie podaje w swej pracy E. Bieńkowska. Według niej „mediacja to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu karnego na drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale trzeciej osoby, neutralnej wobec stron i ich konfliktu, czyli mediatora, który wspiera przebieg negocjacji, łagodzi powstające napięcia i pomaga – nie narzucając jednak żadnego rozwiązania – w wypracowaniu porozumienia”¹⁹.

Na gruncie literatury przedmiotu interesujące pojęcie mediacji przedstawia również A. Rękas: „mediacja to dobrowolne porozumienie pomiędzy pokrzywdzonym i sprawcą w celu naprawienia wyrządzonych szkód materialnych i moralnych przy pomocy bezstronnej neutralnej osoby, jaką jest mediator”²⁰.

Mediacja jako forma rozwiązywania konfliktu wynikającego z popełnienia przestępstwa znana była już społecznościom pierwotnym. Wraz z rozwojem instytucji publicznych państwo zaczęło angażować się w rozwiązywanie konfliktów. W miarę upływu czasu system wymiaru sprawiedliwości został ukierunkowany na ukaranie sprawcy, natomiast pokrzywdzonemu odbierano uprawnienia związane z jego uczestnictwem w rozwiązywaniu konfliktu. W drugiej połowie XX wieku nastąpił rozwój wiktymologii, która zwróciła uwagę na to, że pokrzywdzony cierpi nie tylko ze względu na fakt popełnienia przestępstwa, ale również z powodu lekceważenia przez wymiar sprawiedliwości²¹.

Pojawienie się mediacji w procedurze karnej wiąże się z pojęciem wiktymizacji (proces stawania się ofiarą np. przestępstwa), które odniosło korzyść w latach 70. XX wieku, gdy feministki amerykańskie zwróciły uwagę na to, iż doznanie przez ofiarę przestępstwa rodzi dwojakiego rodzaju skutki. Wiktymizacją pierwotną są skutki bezpośrednio płynące z przestępstwa, jak okaleczenie lub inne uszkodzenia ciała, śmierć, ból, cierpienie fizyczne lub psychiczne czy straty ekonomiczne. Natomiast wiktymizacja wtórna rozumiana jest jako dodatkowe stresy i traumy odczuwane przez ofiary wskutek przejawiania wobec nich niewłaściwych postaw przez otoczenie społeczne, a zwłaszcza przez agendy szeroko pojętego wymiaru sprawiedliwości karnej²².

Do głosu doszła idea sprawiedliwości naprawczej, której istotą jest podkreślenie znaczenia pokrzywdzonego i uzyskanie przez niego właściwego zadośćuczynienia, idea naprawy szkody i ugody między pokrzywdzonym i sprawcą przestępstwa. Mediacja jako instrument realizacji tej idei zapoczątkowała swoją

¹⁹ E. Bieńkowska, *Mediacja w sprawach karnych*, Warszawa 2011, Ministerstwo Sprawiedliwości, s. 4.

²⁰ A. Rękas, *Mediacja w polskim prawie karnym*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 3.

²¹ A. Binsztok red., *Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji – zagadnienia prawne i ekonomiczne*, Wrocław 2012, s. 66.

²² E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, pkt. II.2.5.

kariere na przełomie lat 70. i 80. ub. wieku, najpierw w USA, Kanadzie, potem w państwach Europy Zachodniej²³.

Podczas kształtowania polityki karnej, większą uwagę zwracano na rozwiązania systemowe, które miały na celu – z jednej strony – minimalizowanie zjawiska wiktyimizacji wtórnej, a z drugiej – stwarzać ramy prawne do dobrowolnego rozwiązywania konfliktu pomiędzy osobą pokrzywdzoną a sprawcą. Chodziło o to, by możliwe było pojednanie między nimi, a w szczególności, żeby nastąpiła odpowiednia rekompensata dla pokrzywdzonego, a nie wyłącznie ukaranie sprawcy za popełnione przestępstwo.

Dostrzeganie problematyki sprawiedliwości naprawczej i mediacji w Polsce zaczęło się na początku lat 90. XX wieku. Na zaproszenie niemieckiej Fundacji H. Böll'a w 1992 r. grupa pracowników ówczesnego Biura Interwencji Senatu oraz przedstawiciele Stowarzyszenia Penitencjarnego Patronat, wyjechała do Kolonii. Tam oswoili się z działalnością niemieckich ośrodków mediacji, nadzorujących szczególnie nieletnich sprawców czynu karalnego. Zdobyte umiejętności jak również znajomość rzeczy doprowadziły do powstania Zespołu ds. Wprowadzenia Mediacji w Polsce. Publicznie został on powołany w grudniu 1995 roku przy Stowarzyszeniu Penitencjarnym Patronat, finansowo wspierany przez Fundację H. Böll'a. Założeniem i planem Zespołu było wprowadzenie mediacji jako instytucji prawnej do polskiego wymiaru sprawiedliwości. Po 1995 r. na terenie Polski powstały ośrodki mediacji, w których urzeczywistniano eksperymentalny program mediacji między pokrzywdzonym a sprawcą czynu karalnego w sprawach nieletnich. Na podstawie umiejętności zespołów zostały ostatecznie opracowane i wprowadzone zmiany w kodyfikacji karnej²⁴.

Przy wprowadzaniu do naszego porządku prawnego instytucji mediacji między sprawcą czynu a ofiarą, ustawodawcy przyświecała idea załagodzenia konfliktu między nimi. Obok przyczyniania się do przyspieszenia procesu, zmniejszenia jego kosztów „chodziło o stworzenie pokrzywdzonemu większej szansy na naprawienie wyrządzonej przestępstwem szkody lub uzyskanie zadośćuczynienia”²⁵.

Ze względu na ograniczony zasięg i niewłaściwe umieszczenie w strukturze kodeksu, od początku mediacja wzbudzała liczne kontrowersje i nieporozumienia. W Polsce mediacja została wprowadzona ustawą o rozwiązywaniu sporów zbiorowych, następnie znalazła się w kodeksie karnym i kodeksie postępowania karnego²⁶.

²³ E. Bieńkowska, *Mediacja w sprawach karnych*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 3.

²⁴ Historia mediacji, strona internetowa Polskiego Centrum Mediacji, <http://mediator.org.pl>, stan na dzień 10.01.2013 r.

²⁵ S. Waltoś, *Dopuszczalność porozumienia się i uzgadniania rozstrzygnięć przez uczestników postępowania karnego w świetle polskiej procedury karnej*, [w:] *Porozumienie się i uzgadnianie rozstrzygnięć przez uczestników postępowania karnego*, A.J. Szwarz red., Warszawa – Poznań 1993, s. 63.

²⁶ A. Binsztok red., *Sztuka skutecznego...*, s. 67.

Instytucję mediacji do systemu prawa karnego (do kodeksu karnego i kodeksu postępowania karnego) wprowadzono w czerwcu 1997 roku, kodeksy karne zaczęły obowiązywać od 1 września 1998 roku²⁷. Ostatecznie mediacja do Kodeksu postępowania karnego została wprowadzona ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie kodeksu postępowania karnego – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych²⁸. Uchylony został art. 320 k.p.k. i dodany art. 23a, który w znacznie zmodyfikowany sposób precyzował instytucję mediacji. Na pierwszy rzut oka podstawową zmianą było umieszczenie przepisów o mediacji w Dziale I „Przepisy wstępne”, a przez to uhonorowanie tej instytucji większym znaczeniem niż dotychczas. Nowelizacja k.p.k. z 2003 r. skutkowałą wprowadzeniem mediacji na każdym etapie postępowania sądowego²⁹.

3. Istota mediacji w sprawach karnych

Art. 23a § 1 kodeksu postępowania karnego³⁰ daje uprawnienia organom procesowym do stosowania mediacji na wszystkich etapach postępowania karnego: od chwili ujawnienia przestępstwa, poprzez postępowanie przygotowawcze i sądowe, aż do chwili postępowania wykonawczego. Zgodnie z treścią tego przepisu sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, może z inicjatywy lub za zgodą pokrzywdzonego i oskarżonego, skierować sprawę do instytucji lub osoby godnej zaufania w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między pokrzywdzonym i oskarżonym.

Przesłankami skierowania sprawy do postępowania mediacyjnego są: potencjalny pozytywny wpływ osiągniętego porozumienia na wynik końcowy sprawy, wola i zainteresowanie pokrzywdzonego i oskarżonego zawarciem takiego porozumienia³¹.

Próba mediacji jest możliwa, gdy zachodzi możliwość warunkowego umorzenia, skazania poza rozprawą lub dobrowolnego poddania się karze albo zawarcia ugody w postępowaniu prywatnoskargowym (art. 489 § 2 kpk), gdy właściwy organ uzna to za celowe na podstawie okoliczności konkretnej sprawy.

W toku mediacji sąd może warunkowo umorzyć postępowanie, w wyroku określa nałożone na oskarżonego obowiązki oraz sposób i termin ich wykonania, a w razie uznania za celowe – również dozór kuratora, osoby godnej zaufania albo instytucji lub organizacji społecznej (art. 342 § 2 kpk).

²⁷ Dz.U. z dnia 2 sierpnia 1997 r. Nr 88, poz. 533, oraz Dz.U. z dnia 4 sierpnia 1997 r. Nr 89, poz. 555.

²⁸ Dz.U. z 2003 r. Nr 17, poz. 155.

²⁹ E. Bieńkowska, *Mediacja...*, s. 7.

³⁰ Dz. U. z 1997 r. Nr 89 poz. 555 z późn. zm.

³¹ C. Kulesza, [w:] Kruszyński P., *Wykład prawa karnego procesowego*, Białystok 2003s. 335.

Na zasadach określonych w art. 23a dopuszczalne jest przeprowadzenie postępowania mediacyjnego w sprawach z oskarżenia prywatnego (art. 489 § 2) na podstawie postanowienia sądu na wniosek lub za zgodą stron zamiast posiedzenia pojednawczego. Postępowanie mediacyjne zastępuje w tym wypadku postępowanie pojednawcze³².

Zgodnie z art. 23a § 3 postępowania mediacyjnego nie może prowadzić: – osoba co do której w konkretnej sprawie zachodzą okoliczności wskazane w art. 40–42 kpk, – czynny zawodowo sędzia, prokurator, adwokat, radca prawny, a także aplikant tychże zawodów, – inna osoba zatrudniona w sądzie, prokuraturze lub innej instytucji uprawnionej do ścigania przestępstw. Szczególną uwagę należy zwrócić na treść art. 40 art. 40 § 1 pkt 10 kpk – sędzia podlega wyłączeniu z mocy prawa od udziału w sprawie, jeśli prowadził w tej sprawie mediację.

Prawo kierowania spraw karnych na drogę postępowania mediacyjnego ustawodawca polski w postępowaniu przygotowawczym przyznał prokuratorowi oraz organom Policji (art. 23a § 1). Natomiast w postępowaniu sądowym w toku całego procesu sąd może kierować sprawy do mediacji. Może to nastąpić w każdej sprawie i w każdym czasie zarówno w postępowaniu w pierwszej instancji, jak i w postępowaniu odwoławczym. Warunkiem jest naprawienie szkody przez oskarżonego, pojednanie się z pokrzywdzonym lub zaistnienie możliwości podjęcia starań w kierunku pojednania się³³.

Najważniejszym warunkiem właściwego prowadzenia mediacji jest dobrowolny udział stron. Mediator przed rozpoczęciem sesji powinien uzyskać od stron dobrowolną zgodę na przeprowadzenie mediacji. Zadaniem jest podtrzymywanie i ułatwianie przebiegu negocjacji bez narzucania własnych poglądów i rozwiązań konfliktu. Na każdym etapie postępowania mediacyjnego strony mają prawo do wycofania się. Mediacja może być przeprowadzona na podstawie umowy mediacyjnej, lub mediacji sądowej, w której sąd kieruje sprawę do mediacji i wyznacza mediatora³⁴.

Wniosek o mediację może być złożony w formie pisemnej lub ustnej do protokołu czynności organu prowadzącego postępowanie (art. 116 kpk)³⁵. Nie musi mieć uzasadnienia. Można go złożyć ustnie do protokołu przesłuchania lub protokołu rozprawy. Pokrzywdzony i sprawca cały czas, bez skierowania organu procesowego, mogą przyjść do mediatora i prosić o przeprowadzenie mediacji między nimi³⁶.

³² K. Marszał, *Proces karny*, Katowice 1997, s. 614.

³³ B. Bieńkowska, *Mediacja...*, s. 111–112.

³⁴ Tamże, s. 21–22.

³⁵ Dz. U. z 1997 r. Nr 89 poz. 555.

³⁶ A. Rękas (red.), *Czy tylko sąd rozstrzyga w sporze? Mediacja i sądownictwo polubowne. Informator o alternatywnych sposobach rozwiązywania sporów*, Warszawa 2010, s. 56–57.

Prowadzenie postępowania mediacyjnego możliwe jest w sprawach dotyczących wykonania bezwzględnej kary pozbawienia wolności³⁷ na podstawie postanowienia sądu penitencjarnego, na wniosek przedstawiciela administracji zakładu karnego, sądowego kuratora zawodowego, zgodnie z wnioskiem skazanego lub pokrzywdzonego albo z urzędu (art. 162 § 1 kkw). Postępowanie mediacyjne można wszcząć z urzędu bądź z inicjatywy pokrzywdzonego i oskarżonego. Gdy postępowanie wszczyna się z urzędu konieczna jest zgoda pokrzywdzonego i oskarżonego. Brak zgody, powoduje niemożność przeprowadzenia skutecznego postępowania mediacyjnego. Następuje to także, gdy zgoda pokrzywdzonego lub oskarżonego zostanie cofnięta, w takiej sytuacji postępowanie mediacyjne nie powinno być kontynuowane³⁸.

Sprawca ma dwie atrakcyjne szanse związane z „negocjowaniem” przez niego wyniku postępowania karnego. Może zdecydować się na mediację – złożyć u prokuratora (bądź u policjanta prowadzącego dochodzenie) wniosek, aby skierował sprawę do mediacji. Pozytywne wyniki mediacji są brane pod uwagę przy wydawaniu ostatecznej decyzji zarówno przez prokuratora, jak i przez sąd. Prokurator może umorzyć postępowanie na zasadzie art. 17 § 1 pkt 3 k.p.k. (znikoma społeczna szkodliwość czynu), albo skierować sprawę do sądu z wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania (jeśli zachodzą przesłanki z art. 66 k.k.). Aby skorzystać z warunkowego umorzenia postępowania, przestępstwo nie może być zagrożone karą pozbawienia wolności powyżej 5 lat, a sprawca nie mógł być karany za inne przestępstwo umyślne³⁹.

Zgodnie z art. 339 § 4 kpk „prezes sądu kieruje sprawę na posiedzenie ponadto, gdy zachodzi potrzeba rozważania możliwości przekazania jej do postępowania mediacyjnego”. Przy wymierzeniu kary sąd uwzględnia pozytywny wynik przeprowadzonej mediacji oraz ugodę pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą (art. 53§3 kk)⁴⁰ bez względu na rodzaj kary lub środka karnego⁴¹. Brak wypracowanego porozumienia nie będzie mieć wpływu na surowszą karę, ale daje duże szanse na jej złagodzenie⁴². Jeżeli pokrzywdzony pojednał się ze sprawcą i szkoda została naprawiona to sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 60 § 2, p. 1, 2 kk). Należy pamiętać, że sąd karny w żaden sposób nie jest formalnie związany treścią ugody zawartej przez strony i ostatecznie samodzielnie podejmuje decyzję o kształcie wyroku. Mediacja nie przy-

³⁷ A. Binsztok red., *Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji...*, s. 67.

³⁸ Kodeks postępowania karnego. Komentarz, 2012 Katarzyna T. Boratyńska, Adam Górski, Andrzej Sakowicz.

³⁹ M. Niełacna, *Mediacje prowadzone w sprawach karnych. Podsumowanie programu poradnictwa prawnego dla mediatorów realizowanego w roku 2006 przez Stowarzyszenie Interwencji Prawnej Dzięki Dotacji Fundacji im. Stefana Batorego*, s. 3.

⁴⁰ Dz. U. z 1997 r. Nr 88 poz. 5535 z późn. zm.

⁴¹ S. Waltoś, *Główne*, s. 5.

⁴² M. Płatek, M. Fajst red., *sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, Warszawa 2005, s. 18.

nosi dowodów w sprawie. Nawet jeżeli przed sądem odsłonięte zostaną wiadomości przez sprawcę lub pokrzywdzonego o których dowiedzieli się w toku mediacji, to sąd rozstrzygając sprawę nie może wziąć ich pod uwagę⁴³.

Mediacja po wyroku wskazana jest w kodeksie karnym wykonawczym w sytuacji rozważania warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanego (art. 162 § 1 kkw). Przypadek ten chroni pokrzywdzonego przed wtórna wiktyimizacją oraz umożliwia przyjęcie przez skazanego odpowiedzialności za złamanie prawa⁴⁴. Mediacja po wyroku ukierunkowana jest głównie na osobę pokrzywdzoną, służy realizacji jej prawnie chronionych interesów (art. 2 § 1 ust. 3 kpk), a przestępstwo ujęte jest jako sprawca – ofiara – społeczeństwo⁴⁵.

Najwięcej korzyści może przynieść w więziennictwie jako pomoc w prawidłowym przebiegu resocjalizacji skazanego⁴⁶.

Art. 23 a, określa czas trwania postępowania mediacyjnego, które nie powinno przekroczyć miesiąca. Okres ten nie jest wliczany do czasu trwania postępowania przygotowawczego. Ze względu na międzynarodowe standardy w zakresie ochrony praw człowieka, a także z perspektywy oceny sprawnego orzekania w wymiarze sprawiedliwości zmniejszenie czasu rozpoznania sprawy jest poprawne. Jest to również konstytucyjna gwarancja wolności i praw obywatelskich⁴⁷. Jeżeli pokrzywdzony i sprawca są w stanie znaleźć konsensus, natomiast czas wyznaczony na przeprowadzenie mediacji jest dla nich zbyt krótki, to powinni zawiadomić o tym mediatora. Składa on wtedy do organu procesowego wnioszek, o przedłużeniu mediacji na czas dłuższy, niezbędny do znalezienia przez strony sposobu rozwiązania konfliktu⁴⁸.

Ugoda mediacyjna wypracowana przez strony, zawarta przed mediatorem dla sądu jest propozycją wskazującą jak strony widzą rozwiązanie konfliktu. Po ustanowieniu takiej ugody sąd może włączyć do treści orzeczenia. Po nadaniu orzeczeniu sądu klauzuli wykonalności można domagać się wykonania tych postanowień w drodze egzekucji komorniczej. W sprawach karnych ugoda wskazuje na naprawienie relacji między stronami oraz sposób naprawienia lub zadośćuczynienia za zdarzenie przestępcze⁴⁹.

Najczęściej do elementów ugody należy: przeproszenie pokrzywdzonego, zobowiązanie się sprawcy do podjęcie leczenia odwykowego, obietnica sprawcy, iż nie będzie stosował przemocy w stosunku do ofiary, zadośćuczynienie fi-

⁴³ A. Rękas (red.), *Czy tylko sąd rozstrzyga w sporze...*, s. 55.

⁴⁴ A. Rękas, 2004, s. 15.

⁴⁵ M. Płatek, M. Fajst red., *sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka*, Warszawa 2005, s. 199–200.

⁴⁶ A. Binsztok, red., *Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji – zagadnienia prawne i ekonomiczne*, Wrocław 2012, s. 59.

⁴⁷ A. Rękas, *Mediacja...*, s. 13.

⁴⁸ A. Rękas (red.), *Czy tylko sąd rozstrzyga w sporze? Mediacja i sądownictwo polubowne. Informator o alternatywnych sposobach rozwiązywania sporów*, Warszawa 2010, s. 58.

⁴⁹ Tamże, s. 60.

nansowe, zobowiązanie się sprawcy do łożenia na utrzymanie rodziny, zobowiązanie do niewszczyniania awantur domowych, wyprowadzenia się z domu, zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego, zgoda na rozwód z winy sprawcy. Prawne uregulowanie takich kwestii w drodze procesu sądowego wiązałoby się z długim oczekiwaniem pokrzywdzonego jak również z koniecznością poniesienia kosztów postępowania⁵⁰. Mediacja, która nie finalizuje się ugodą nie może być przyczyną żadnych skutków prawnych. Nie oznacza, że zakończyła się niepowodzeniem. Sprawa powraca do sądu (bądź do prokuratora), który dalej prowadzi postępowanie karne⁵¹.

Na podmiotach prowadzących postępowanie mediacyjne, po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego, spoczywa obowiązek sporządzenia z jego przebiegu, wyników (art. 23 a.§ 4 kpk) i przedstawia go organowi, który skierował sprawę do takiego postępowania. Sprawozdanie z przebiegu postępowania mediacyjnego nie jest równoznaczne z protokołem, ponieważ postępowanie mediacyjne jest postępowaniem pozaprocesowym i na podstawie takiego sprawozdania nie mogą być prowadzone ustalenia faktyczne w postępowaniu przygotowawczym i sądowym⁵².

W sprawach karnych oraz dotyczących przestępczości nieletnich strony nie ponoszą kosztów mediacji – pokrywane są one ze środków Skarbu Państwa (art. 619 § 2)⁵³.

4. Przestępstwa obejmowane mediacją karną, statystyka

W praktyce do mediacji dochodzi najczęściej w sprawach dotyczących przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu (art. 157 k.k., art. 158 k.k. i art. 159 k.k.), przeciwko wolności (art. 190 k.k. i art. 191 k.k.), przeciwko rodzinie i opiece (art. 207 k.k. i art. 209 k.k.), przeciwko czci i nietykalności cielesnej (art. 212 k.k., art. 216 k.k.), przeciwko mieniu (art. 278 k.k., art. 284 k.k., art. 288 k.k.), przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji (art. 177 § 1 k.k. – nieumyślne spowodowanie wypadku, w którym inna osoba odniosła obrażenia ciała)⁵⁴.

Istnieją sprawy, które nie mogą być kierowane na drogę postępowania mediacyjnego ze względu na ich charakter. Są to: zabójstwa (art. 148 § 1 kk),

⁵⁰ A. Binszok, red., *Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji...*, s. 71.

⁵¹ M. Nielączna, *Mediacje prowadzone w sprawach karnych. Podsumowanie programu poradnictwa prawnego dla mediatorów realizowanego w roku 2006 przez Stowarzyszenie Interwencji Prawnej Dzięki Dotacji Fundacji im. Stefana Batorego*, s. 5.

⁵² *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, 2012 Katarzyna T. Boratyńska, Adam Górski, Andrzej Sakowicz.

⁵³ Dz. U. z 1997 r. Nr 89 poz. 555.

⁵⁴ H. Pawlak, *Mediacja w świetle danych Ministerstwa Sprawiedliwości, Konferencja naukowa nt. „Mediacja w polskiej rzeczywistości”*, zorganizowana w dniu 11 września 2002 r. przez Rzecznika Praw Obywatelskich, Łódź 2003, s. 15.

zgwalcenia (art. 197 § 1 kk), znęcanie się ze szczególnym okrucieństwem (art. 207 § 2 kk), znęcanie się, którego skutkiem jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie (art. 207 § 3 kk), molestowanie seksualne małoletnich (art. 200 § 3 kk). Mediacji nie prowadzi się, gdy sprawa dotyczy zorganizowanej przestępczości, sprawca był wielokrotnie karany, jest bardzo zdemoralizowany⁵⁵.

Z badań przeprowadzonych wśród odbywających karę pozbawienia wolności w warszawskich aresztach śledczych i zakładach karnych, sami sprawcy czynów karalnych przyznają, porozumienie może dać pokrzywdzonemu poczucie bezpieczeństwa, poczucie sprawiedliwości, spokój, satysfakcję, że wygrał, swobodę poruszania się, może również przyczynić się do zmiany przez pokrzywdzonego zdania o sprawcy. Opiniodawcy w głównej części wykazali, iż czują potrzebę spotkania się z pokrzywdzonym⁵⁶.

Badania przeprowadzone przez M. Kruk i D. Wójcik w sprawach dotyczących przestępstw przeciwko rodzinie i opiece np. z art. 207 § 1 kk dowodzą, że na 345 spraw ugoda została zawarta w 66,1% spraw, w 16,2% spraw nie doszło do mediacji z różnych przyczyn, w 17,7% przypadków pomimo przeprowadzenia mediacji nie doszło do zawarcia ugody z uwagi na niechęć stron do zawarcia kompromisu lub postawy pokrzywdzonego wyrażającej się w nieuzasadnionych lub nadmiernych żądaniach. Badania te wskazują również, że sąd miał uznanie w 78,7% przypadków postanowienia ugody w całości, w 6,7% częściowo, natomiast w 12,8% spraw odrzucił jej warunki⁵⁷.

W badaniach przeprowadzonych przez R. Mierzwiak w oparciu o akta sądowe II Wydziału Karnego Sądu Rejonowego w Lublinie przeanalizowano akta spraw karnych, w których prowadzone było postępowanie mediacyjne w latach 2003–2007. Z badań tych wynika, że w ciągu pięciu lat do postępowania mediacyjnego skierowano 51 spraw karnych. Na 50 spraw skierowanych do postępowania mediacyjnego w 33 postępowaniach zawarto ugode, stanowi to 66%, natomiast w 17 postępowaniach nie zawarto ugody – co stanowi 34%.

Najczęstsze formy wynegocjowanego zadośćuczynienia w sprawach, w których strony podpisały ugode to powstrzymanie się oskarżonego od nadużywania alkoholu – 15,8%, przestrzeganie w domu ogólnie przyjętych zasad współżycia społecznego – 14,5%, szczegółowe określenie zasad partycypowania w kosztach utrzymania rodziny - 11,8%, określenie formy sprawowania opieki nad dziećmi – 9,2%, przeproszenie pokrzywdzonego, nieużywanie przemocy wobec rodziny oraz zapewnienie rodzinie bezpieczeństwa i spokoju – 6,6%.

Do mediacji najczęściej kierowane były czyny przeciwko rodzinie i opiece. Ponad połowę wszystkich spraw – 58,6% stanowiły sprawy o znęcanie się psychiczne lub fizyczne nad członkami rodziny. Czyny przeciwko życiu i zdrowiu, w tym spowodowanie obrażeń ciała stanowiły 15,7%, bójki i pobicia – 1,4%,

⁵⁵ A. Rękas (red.), Czy tylko sąd rozstrzyga w sporze?..., s. 56.

⁵⁶ A. Binsztok, red., Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji..., s. 69.

⁵⁷ M. Kruk, D. Wójcik, Postępowanie mediacyjne w sprawach karnych, Warszawa 2004, s. 124.

przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej – 5,7%, groźby karalne – 7,2%, przywłaszczenie mienia 2,9%, a przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajowości wystąpiły w 2,9% spraw kierowanych do mediacji⁵⁸.

Według danych statystycznych liczba postępowań w sprawach karnych w sądach powszechnych zakończonych w wyniku postępowania mediacyjnego kształtuje się następująco⁵⁹:

- 1998 r. – 10 spraw – 70% zawartych ugód,
- 1999 r. – 366 spraw – 63,4% zawartych ugód,
- 2000 r. – 771 spraw – 62,3% zawartych ugód,
- 2001 r. – 786 spraw – 60% zawartych ugód,
- 2002 r. – 1021 spraw – 58,5% zawartych ugód,
- 2003 r. – 1858 spraw – 59,6% zawartych ugód,
- 2004 r. – 3569 spraw – 59,5% zawartych ugód,
- 2005 r. – 4440 spraw – 62% zawartych ugód,
- 2006 r. – 5052 sprawy – 60,6% zawartych ugód,
- 2007 r. – 4178 spraw – 65,9% zawartych ugód,
- 2008 r. – 3891 spraw – 65,6% zawartych ugód,
- 2009 r. – 3714 spraw – 67,4% zawartych ugód,
- 2010 r. – 3480 spraw – 89,5% zawartych ugód.

W roku 2011 przeprowadzono 3252 spraw z czego w wyniku postępowania mediacyjnego ugodę zawarto w 2071 sprawach, natomiast brak ugody w 1035 sprawach.

5. Znaczenie i ocena

Sprawy karne są dziedziną stosowania procedur mediacyjnych, w której mediacja jest stosowana najszerszej i najskuteczniej. Mediacja może być prowadzona we wszystkich sprawach, w których strony biorące udział w zdarzeniu przestępczym chcą się spotkać i o nim porozmawiać.

Wśród zalet mediacji w sprawach karnych wskazuje się⁶⁰:

- obie strony są rzetelnie wysłuchane,
- pokrzywdzony może pozbyć się napięcia związanego z przestępstwem i w opanowany sposób spojrzeć na całą sytuację,

⁵⁸ R. Mierzwiak, Skuteczność i trwałość ugód zawieranych w wyniku postępowania mediacyjnego w sprawach karnych w II Wydziale Karnym Sądu Rejonowego w Lublinie, [w:] Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji – zagadnienia prawne i ekonomiczne, A. Binsztok, red., Wrocław 2012, s. 73–76.

⁵⁹ Statystyki mediacji do 2010 roku procentowe ujęcie wyników mediacji, <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki/>

⁶⁰ A. Rękas (red.), Czy tylko sąd rozstrzyga w sporze?..., s. 54–55.

- dla pokrzywdzonego jest szansa uzyskania odpowiedzi na wielokrotnie pojawiające się pytania np. „dlaczego to ja byłem napadnięty”, „dlaczego mnie to spotkało”, co pozwala pozbyć się nienawiści i lęku przed sprawcą,
- szybciej niż w sądzie jest szansa przez pokrzywdzonego na uzyskanie naprawienia szkody, zadośćuczynienia,
- sprawca podejmuje się odpowiedzialności za własne decyzje, działania,
- strony zachowują pełen nadzór nad procesem mediacji, jak również treścią ugody, w razie braku zadowolenia można zrezygnować z mediacji i wrócić na drogę sądową,
- sprawca angażuje się w rozwiązywanie własnej sprawy, ma wpływ na określanie warunków ugody mediacyjnej,
- sprawca ma sposobność przeprosić za zło, szkody, które wyrządził drugiemu człowiekowi,
- sprawca ma możliwość uniknięcia stygmatyzacji, łagodniejszego potraktowania przez sąd,
- pokrzywdzony, jak również sprawca mają szansę szybszego zamknięcia tego następstwa, a tym samym powrotu do normalnego życia,
- dla społeczeństwa następuje powrót do ładu społecznego, który został naruszony przestępstwem.

Ponadto mediacja ma duże znaczenie dla sprawcy przestępstwa. Powinien on uświadomić sobie, że wyrządził zło i krzywdę konkretnej osobie, które wymagają zadośćuczynienia. Ma możliwość pełniejszego zrozumienia konsekwencji swego czynu, wyrażenia żalu z powodu wyrządzonej krzywdy oraz skruchy, przeproszenia pokrzywdzonego, przedstawienia pokrzywdzonemu motywów działania, zrozumienia konieczności naprawienia skutków przestępstwa, wyrażenia gotowości zadośćuczynienia moralnego i materialnego, zawarcia dobrowolnej ugody z pokrzywdzonym, naprawienia szkody lub zadośćuczynienia, uczestniczenia w próbie pogodzenia (pojednania) lub pogodzeniu (pojednaniu) z ofiarą. W wyniku negocjacji z pokrzywdzonym oraz naprawienia szkody czy zadośćuczynienia, sprawca może mieć szansę uniknięcia orzeczenia przez sąd surowszego rodzaju kary, a tym samym uniknięcia stygmatyzacji. Ma szansę na zastosowania dobrodziejstwa warunkowego umorzenia postępowania karnego lub bezwarunkowego umorzenia jak również szansę na orzeczenie kary w niższej wysokości. Może też skorzystać ze skróconej formy postępowania oraz otrzymuje szansę powrotu do normalnego życia⁶¹.

Mediacja jest przychylną formą regulacji spraw w przypadku, gdy strony łączą jakąś zależność np. trwające wiele lat konflikty w stosunkach sąsiedzkich lub rodzinnych, gdy strony pozostają w bliskich relacjach oraz gdy zdarzenie ma charakter przypadkowy i jednostkowy. Przede wszystkim przy przestępstwach drobnych oraz o niewielkim ładunku społecznego niebezpieczeństwa, należy

---

⁶¹ A. Rękas, *Mediacja...*, s. 16–17.

brać pod uwagę, czy postępowanie karne powinno być zorientowane na wygaszanie konfliktu karnego, w okoliczności, gdy sprawca naprawił szkodę spowodowaną przestępstwem⁶².

Polska jest jednym z pierwszych krajów, które rozpoczęło prowadzenie mediacji związanych z przemocą domową. Coraz więcej krajów europejskich jak również na innych kontynentach widzi, że mediacja jest dobrą metodą, sposobem na radzenie sobie z przemocą domową. Znaczny procent spraw kierowanych do mediacji stanowią przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, a stosunkowo nieliczne to mediacje dotyczące czynów przeciwko mieniu. Badania jednoznacznie wskazują, że w 94% strony uczestniczące w postępowaniu mediacyjnym to członkowie rodziny. Mediacja może być jedyną okazją, aby ludzie mieszkający razem wysłuchali się nawzajem, powiedzieli sobie co dla nich jest ważne jak również może to być szansa na zmniejszenie napięcia między stronami i poprawę wzajemnych relacji⁶³.

Literatura przedmiotu, jak również doświadczenie mediatorów wykazują, iż porozumienie stron będące następstwem dobrowolnej i opartej na normach etycznych ugody bardziej umożliwi wyeliminowanie na trwałe konfliktu niż wyrok sądu. Często również pokrzywdzeni wypowiadają się, że bardziej zainteresowani uzyskaniem określonego zadośćuczynienia niż ukaraniem sprawcy⁶⁴.

Coraz więcej ludzi przekonuje się, że rozwiązywanie sporów, problemów międzyludzkich powinno odbywać się drogą szukania porozumienia, negocjacji czy konsensusu. Pomimo, iż nie wszyscy akceptują taki sposób rozwiązywania konfliktów, zwłaszcza na płaszczyźnie prawa karnego, to idee będące wynikiem zgodnych oświadczeń woli, których podłożem jest przestępstwo zyskują coraz więcej zwolenników.

Proces sądowy nie jest w stanie zapewnić swobody porozumiewania się, która jest konieczna przy rozwiązywaniu problemów społecznych. Rozstrzygnięcie konfliktu na drodze postępowania mediacyjnego nie zrywa kontaktu pomiędzy stronami. Niezależnie jakiej treści wyrok sądu nie usuwa sporu stron tylko jak najczęściej bywa, konflikt się zaostrza⁶⁵.

W porównaniu do sądu mediator nie orzeka o winie i karze, a także nie zbiera materiałów dowodowych dla organów procesowych. Ponadto postępowanie mediacyjne prowadzi się w miejscu neutralnym oraz przyjaznym dla stron. Mediacja w prawie karnym korzystna jest dla obu stron. Strony bardzo często uzyskują satysfakcję nie tylko poprzez naprawienie szkód materialnych, ale również moralnych. Pokrzywdzony może wyrazić swoje uczucia, odczucia, oczekiwania i potrzeby natomiast sprawcy stwarza okazję do tego, aby przejął odpowiedzialność za skutki przestępstwa i zdał sobie sprawę z tego jakie zło wyrządził. Może

⁶² B.T. Bieńkowska, Księga ku czci prof. A. Murzynowskiego, s. 27.

⁶³ A. Binsztok, (red.), Sztuka skutecznego..., s. 75.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ A. Rękas, Mediacja..., s. 10.

wywrzeć wpływ do lepszego życia i nie dopuścić działaniom przestępczym w przyszłości. Sprzyja trwałemu zakończeniu konfliktu w przyszłości⁶⁶.

Za tym, że warto stosować mediację przemawiają również statystyki. Krótki czas rozwiązywania konfliktu oraz obniżenie czy uniknięcie kosztów procesu sądowego to niewątpliwie bardzo istotne atuty tego narzędzia komunikacji. Korzyści psychologiczne – nawet jeżeli sąd rozstrzygnie wyrok w danej sprawie to rozwiązaniu temu rzadko kiedy towarzyszy dobrostan psychiczny obu stron. Czasami mediacja pełni funkcję psychoterapeutyczną, zwłaszcza w przypadku pobić i napadów. Jak się spotyka pokrzywdzony ze sprawcą, to maleje stres i przestaje się on bać na przykład na ulicę wychodzić. Mediacja skłania do refleksji nad sobą, swoim zachowaniem, nad tym, co się dzieje⁶⁷.

Zgadzam się z tym co pisze C. Pelikan „mediacja nie polega na pobłażliwym traktowaniu sprawcy przez wymiar sprawiedliwości, nie jest darowaniem sprawcy kary, na którą zasłużył, ani uszczęśliwianiem na siłę ofiary, nie jest też terapią. Jest ona sposobem naprawienia zła, które zostało wyrządzone i odbudową więzi społecznych, które zostały zerwane”⁶⁸. Rację ma A. Abramczyk, który twierdzi, że pokrzywdzony wreszcie „czuje się zauważony, bierze udział w sprawie, ktoś zajmuje się jego krzywdą, jest tu element wychowawczy dla sprawcy”⁶⁹.

Bibliografia

1. Bezpieczny świat wielu kultur i narodów, Będzin 2011.
2. Bieńkowska B., Mediacja w polskim prawie karnym, Warszawa 2004.
3. Bieńkowska E., Mazowiecka L., Ofiara przestępstwa w dokumentach międzynarodowych, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
4. Bieńkowska E., Mediacja w sprawach karnych, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011 r., Ministerstwo Sprawiedliwości.
5. Bieńkowska E., O unormowaniu mediacji w sprawach karnych, Prokuratura i Prawo 2012, Nr 1.
6. Binsztok A. red., Sztuka skutecznego prowadzenia mediacji – zagadnienia prawne i ekonomiczne, Wrocław 2012.
7. Czarnecka-Działuk B., Wójcik D., Mediacja w sprawach nieletnich w świetle teorii i badań, Warszawa 2001.

⁶⁶ J. Waluk, Mediacja jako instytucja dla pokrzywdzonego, „Mediator” nr 20, wyd. Polskie Centrum Mediacji 1/2002, 19–32.

⁶⁷ Kurier mediacyjny, Gazeta specjalna wydana z okazji Międzynarodowego Dnia Mediacji, 18 października 2012 r., s. 3.

⁶⁸ B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, Mediacja w sprawach nieletnich w świetle teorii i badań, Warszawa 2001, s. 17–18.

⁶⁹ A. Abramczyk, Zawód mediator, „Prawo i Życie” 1998, Nr 36, s. 7.

8. Decyzja Ramowa Rady z dnia 15 marca 2001r w sprawie pozycji ofiar w postępowaniu karnym (2001/220/WSiSW).
9. Kodeks karny z dnia 06 czerwca 1997 r. Dz. U. Nr 88, poz. 553.
10. Kodeks postępowania karnego z dnia 06 czerwca 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 89 poz. 555.
11. Kodeks postępowania karnego. Komentarz, 2012 Katarzyna T. Boratyńska, Adam Górski, Andrzej Sakowicz.
12. Krawczyk A., Mediacja jako metoda rozwiązywania sporów, [w:] A. Gomoła, M. Kądziała,
13. Kruk M., Wójcik D., Postępowanie mediacyjne w sprawach karnych, Warszawa 2004.
14. Kulesza C., [w:] Kruszyński P., Wykład prawa karnego procesowego, Białystok 2003.
15. Marszał K., Proces karny, Katowice 1997.
16. Murzyńska E., Morek R., Mediacje w teorii i praktyce, Warszawa 2009.
17. Niebaczna M., Mediacje prowadzone w sprawach karnych. Podsumowanie programu poradnictwa prawnego dla mediatorów realizowanego w roku 2006 przez Stowarzyszenie Interwencji Prawnej Dzięki Dotacji Fundacji im. Stefana Batorego.
18. Płatek M., Fajst M. red., Sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka, Warszawa 2005.
19. Orłowska I., Czy tylko mediacja między sprawca a ofiara, „Mediator” nr 20, 1/2202.
20. Pawlak H.: Mediacja w świetle danych Ministerstwa Sprawiedliwości, Konferencja naukowa nt. „Mediacja w polskiej rzeczywistości”, zorganizowana w dniu 11 września 2002 r. przez Rzecznika Praw Obywatelskich, Łódź 2003.
21. Pieckowski S., Mediacja w sprawach gospodarczych, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011.
22. Płatek M., Fajst M. red., sprawiedliwość naprawcza. Idea. Teoria. Praktyka, Warszawa 2005.
23. Rekomendacja nr R(99)19 Komitetu Ministrów Rady Europy dla Państw Członkowskich o mediacji w sprawach karnych z dnia 15 września 1999 r.
24. Rękas A. red., Czy tylko sąd rozstrzyga w sporze? Mediacja i sądownictwo polubowne. Informator o alternatywnych sposobach rozwiązywania sporów, Warszawa 2010.
25. Rękas A., Mediacja w krajach UE i w Polsce, Biuletyn Biura Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, Warszawa 2003.
26. Rękas A., Mediacja w polskim prawie karnym, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011.
27. Tłumaczenie Rekomendacji Nr R (99) 19 prof. dr hab. Ewy Bieńkowskiej; komentarz: Archiwum Kryminologii, Warszawa 1999–2000, Tom XXV.

28. Wajerowska-Oniszczyk B., *Mediacja w polskim prawie nieletnich*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011.
29. Waltoś S., *Dopuszczalność porozumienia się i uzgadniania rozstrzygnięć przez uczestników postępowania karnego w świetle polskiej procedury karnej [w:] Porozumienie się i uzgadnianie rozstrzygnięć przez uczestników postępowania karnego*, A.J. Szwarc red., Warszawa – Poznań 1993.
30. Waltoś S., *Główne nurty nowelizacji procedury karnej*, „Państwo i Prawo” 2003.
31. Waluk J. *Mediacja jako instytucja dla pokrzywdzonego: „Mediator” nr 20*, wyd. Polskie Centrum Mediacji 1/2002.

Streszczenie

Artykuł dotyczy mediacji w sprawach karnych. Na wstępie omówiono europejskie standardy mediacji w sprawach karnych. Ukazane zostały podstawy prawne stosowania procedury mediacyjnej w państwach Unii Europejskiej jak również podstawy prawne mediacji w polskim prawie karnym. Przedstawione zostały również zasady postępowania mediacyjnego. Ukazano funkcjonowanie mediacji w sprawach karnych w wybranych państwach Europejskich. Rozdział drugi zawiera pojęcie mediacji, genezę oraz przyczyny wprowadzenia mediacji karnych do polskiego systemu prawnego. Przedstawiono podmioty uprawnione do kierowania spraw do mediacji. W kolejnej części ukazano istotę mediacji w sprawach karnych. Wymienione zostały przestępstwa obejmowane mediacją karną jak również sprawy, które nie mogą być kierowane na drogę postępowania mediacyjnego. Przedstawiona została liczba postępowań w sprawach karnych w sądach powszechnych zakończonych w wyniku postępowania mediacyjnego według danych statystycznych w latach 1998–2011.

Słowa kluczowe: postępowanie mediacyjne, sprawy karne, pokrzywdzony, sprawca, konflikt

Summary

This article applies to mediation in criminal cases. First of all, discusses the European standards of mediation in criminal cases. Shown are the legal basis for the use of mediation procedures in the European Union as well as the legal basis for mediation in the Polish criminal law. It also includes rules for the mediation. It shows the functioning of mediation in criminal cases in selected European countries. The second chapter includes the concept of mediation, the origins and reason for the criminal mediation on the Polish legal system. Shows the entities authorized to refer matters to mediation. In the next part being shown mediation in criminal cases. These are criminal offenses covered mediation as well as matters that can not be addressed on the way the mediation. Presents the number of criminal proceedings in ordinary courts concluded as a result of the mediation by the statistical data for the period 1998–2011.

Keywords: mediation proceedings, criminal cases, victim, offender, conflict